

BRIANDOV MEMORANDUM: »EVANGELIJ« ZA LJUDSTVO ALI NEURESNIČLJIV NAČRT?

THE BRIAND MEMORANDUM: »GOSPEL« FOR THE PEOPLE OR AN
INFEASIBLE PLAN?

UDK: 327.362(4):070(497.4)''1929/1932''

ODZIVI ČASNIKOV JUTRO IN GLAS NARODA NA BRIANDOV MEMORANDUM

*Responses of the Periodicals Jutro and Glas
Naroda to the Briand Memorandum*

Žan Grm

IZVLEČEK

V razpravi so prikazani odzivi na Briandov predlog evropskega povezovanja v časnikih *Jutro* in *Glas naroda*. Zanimalo me je, kakšno stališče sta omenjeni občili imeli do Aristida Brianda in do njegovega predloga evropskega povezovanja in kako je bilo to stališče izraženo. Z namenom avtentične predstavitve odzivov sem v razpravo vključil tudi dobesedne zapise obeh časnikov. V pričujoči razpravi sem se omejil na časovno obdobje med letoma 1929 in 1932, saj je bil to čas, ko je bil Briand zaradi predloga v središču pozornosti. Leta 1932 časopisnih vrstic niso polnili podatki o njegovem memorandumu, temveč o njegovi smrti.

Ključne besede: Aristide Briand, Briandov memorandum, obdobje med obema vojnama, *Jutro*, *Glas naroda*, časopisno poročanje.

ABSTRACT

This paper shows the reactions to The Briand Memorandum for European union in *Ameriška domovina* and *Glas naroda*, which were the Slovenian newspapers at that time. I was interested in the opinion

of these media on The Memorandum and on Aristide Briand himself and in what way the opinion was expressed in their articles. To present their point of view authentically, I put the focus on the excerpts from the mentioned newspapers. This paper will be limited on period from 1929 to 1932, when Briand and his Memorandum were in the centre of European attention. In 1932 was not the Memorandum that filled the newspaper columns but his death.

Keywords: Aristide Briand, The Briand Memorandum, Interwar period, Jutro, Glas naroda, newspaper coverage.

BISTVENE IDEJE BRIANDOVEGA MEMORANDUMA

20. stoletje je bilo za Evropo čas velikega napredka na različnih področjih družbenega življenja, a je bilo hkrati tudi obdobje, ki so ga zaznamovale vojne, vojni zločini, zidovi, žice in delitve. Med letoma 1914 in 1918 je na evropskih tleh potekala vojna, ki je s seboj prinesla široko paleto negativnih posledic: število umrlih ter ranjenih se je povzpelo na več deset milijonov, prav tako pa sta bili enormni tudi materialna in gospodarska škoda. Iz tega razloga je skorajda logično, da je bila na različnih povojnih konferencah prisotna mantra *Nikoli več vojne!*, vendar se slednja žal ni uresničila. Niti človeške in druge žrtve prve svetovne vojne niti velika gospodarska ter materialna škoda in Društvo narodov niso uspeli preprečiti, da se Evropa in svet ne bi še drugič v manj kot pol stoletja zapletla v nov uničujoč spopad.

Že po prvi svetovni vojni je bila prisotna ideja, da bi bila možnost za medsebojni spopad bistveno manjša, če bi se države povezovale v različne organizacije. Ravno s tem namenom je bilo ustanovljeno Društvo narodov, vendar slednje zaradi različnih razlogov ni doseglo svojega mirovniškega cilja. Vojna je Evropo močno prizadela, kar pa je ustvarilo dobro podlago za predloge evropskega povezovanja. Enega od njih je oblikoval francoski politik Aristide Briand. Svoje ideje je predstavil v govoru na desetem zasedanju Društva narodov, ki je potekalo 5. septembra 1929, do maja 1930 pa ga je francosko zunanje ministrstvu še bolj dodelalo. 17. maja istega leta so ga poslali vladam 26 evropskih držav, ki naj bi se do 15. julija 1930 opredelile do njegove vsebine.

V osnovni je Briand predlagal sklenitev pakta med evropskimi državami, ki bi med njimi ustvaril solidarnost. V prvi točki svojega memoranduma je govoril predvsem o osnovnih nalogah morebitne evropske povezave. Tako naj bi s pričujočim dokumentom zgolj orisale glavne naloge povezave, ostalo pa bi pustili za kasnejše dogovore. V nadaljevanju je poudaril regionalno značilnost predloga. Briandova simbolična »Evropska unija« naj bi obsegala zgolj države, ki so spadale v Društvo narodov, prav tako naj bi mu bila neposredno podrejena in naj ne bi prevzemala nobenih njegovih nalog. Da bi to podrejenost še

dodatno pokazali, bi morale ta evropski pakt sprva potrditi evropske članice Društva narodov.¹

V drugi točki dokumenta je Briand izpostavil pomembnost vzpostavitve sistema, s katerim bi zagotovili bistvene organe za zagotovitev glavne naloge evropske povezave. Iz tega razloga bi ustanovili posebno Evropsko konferenco, ki bi jo sestavljali predstavniki vlad vseh evropskih članic. Konferenca bi bila osnovno usmerjevalno telo »Evropske unije«, ki bi sodelovalo z Društvom narodov. Večjih pristojnosti ji v tem memorandumu niso dodelili, saj naj bi o tem govorili na naslednjem zasedanju unije. Briand je v memorandumu izpostavil, da bi bilo potrebno ustanoviti Evropski politični komite, ki bi predstavljal izvršno in preiskovalno vejo »Evropske unije«; skrbel naj bi za izvrševanje sklepov Društva narodov, hkrati pa naj bi njegova zasedanja sovpadala z zasedanji Društva narodov. Da v njem nobena od držav članic ne bi pridobila prevelikega vpliva, bi na mestu predsednika uvedli sistem rotacije. Poleg omenjenih organov je Briand izpostavil še potrebo po sekretariatu, ki bi se ukvarjal z upravno izvedbo navodil Evropske konference ali komiteja, lahko pa bi tudi pripravljaj srečanja in skrbel za stike med vladami.²

V tretji točki je Briand govoril o smernicah delovanja Evropskega komiteja, o čemer bi sicer lahko razpravljali na naslednjem zasedanju. Za delo komiteja so bile postavljene tri smernice: gospodarski problemi bodo podrejeni političnim; nova evropska povezava bo nastala na podlagi unije in ne enotnosti; vlade držav članic naj spodbujajo gospodarsko zблиževanje med državami. Z njimi je Briand hotel doseči več ciljev: s prvo točko je Briand želel preprečiti prevlado industrijsko najmočnejših držav, z drugo točko pa zagotoviti, da bo spoštovana suverenost držav članic. Tretja točka bi ob dobri izvedbi lahko vodila v prost pretok dobrin, kapitala in naložb oz. v končni fazi v nastanek skupnega tržišča.³ V zadnji točki je Briand zapisal, da bi bila vprašanja

1 Memorandum on the Organisation of a System of European Federal Union. *Documents Relating to the Organization of the System of European Federal Union*. Series of League of Nations Publications 1930, VII. Political. Ženeva: Društvo narodov, 1930, 10–11.

2 Prav tam, 11–12.

3 Prav tam, 12–13.

na specifičnih področjih (npr. transport, finance, delo, zdravstvo, uprava, itd.) obravnavana v okviru Evropske konference oz. komiteja.⁴

Briand je s svojo deklaracijo želel vzpostaviti povezavo evropskih držav, ki bi ob idealnem razvoju sodelovala na različnih področjih znotraj samega Društva narodov. V dokumentu sicer ni predstavil nobenih predlogov oz. idej, kako bi do tega lahko prišlo, saj naj bi se o tem evropske države pogovorile skupaj. Zanimivo je, da Briand pri poimenovanju svoje ideje ni enoten: za isto stvar namreč uporablja več izrazov (npr. Evropska unija, Evropski pakt, Evropska povezava), kar se bo kazalo tudi v nadaljevanju. Potem ko je francosko zunanje ministrstvo razposlalo Briandov memorandum evropskim državam, so se slednje opredelile do njegove vsebine, dogajanje okrog tega pa so podrobno spremljala javna občila.

JUTRO IN GLAS NARODA

V pričujočem prispevku se bomo osredotočili na slovenska časopisa *Jutro* in *Glas naroda*. Njuno poročanje okrog tega dokumenta bo razdeljeno na tri kategorije: sprva bo pozornost namenjena na poročanje o Aristidu Briandu, v drugi kategoriji bomo primerjali odzive izbranih časnikov na samo deklaracijo, v tretjem delu pa bo pozornost namenjena novicam, ki sta jih omenjena časopisa pisala ob odzivu evropskih držav na spomenico.

Jutro je spadalo med slovenske informativno-politične časnike. V nakladi 20.000 izvodov je izhajalo med letoma 1920 in 1945. Časnik so ustanovili mladoliberalci, kasneje pa je postal glasilo Samostojne demokratske stranke. *Jutro* je zastopalo jugoslovanski politični unitarizem, bojevalo pa se je proti naraščajočemu komunizmu. Njegova glavna urednika sta bila tudi Adolf Ribnikar in Davorin Ravljen.⁵ V *Jutru* v pregledanem časovnem obdobju lahko zasledimo veliko novic, ki govorijo o Briandovi ideji združevanja Evrope, pri čemer so se v časniku do nje opredeljevali večinoma pozitivno. Pri pisanju o tej temi

4 Prav tam, 13.

5 *Slovenski veliki leksikon*, s. v. »Jutro«.

so bili natančni, saj niso pisali zgolj o Brianovih teoretičnih idejah o uniji, temveč tudi, kako naj bi do nje prišlo in s kakšnimi težavami bi se morala pred njeno ustanovitvijo sploh spopasti. Poleg lastnega poročanja so se pogosto naslanjali na novice iz drugih mednarodnih časopisov, npr. *Times*, *Daily Express*, *Observer*, *Berliner Tageblatt*, *Germania*, *Temps* itd. Večji del njihovega poročanja so sicer obsegali odzivi posameznih vlad na Briandovo spomenico, vendar v njih časopisna redakcija večinoma ni izražala svojega mnenja.

Glas Naroda je bil slovenski delavski list v ZDA. Izhajati je začel 27. septembra 1893 v New Yorku kot tednik. Od julija 1898 je list izhajal dvakrat, od decembra 1901 pa trikrat na teden. Septembra 1903 je postal dnevnik, od septembra 1940 je izhajal petkrat na teden ter od januarja 1950 trikrat tedensko. Ob menjavi lastnikov leta 1954 je izhajal dvakrat tedensko, leta 1963 pa je zopet postal tednik. Oktobra istega leta je nehal izhajati. Veljal je za najbolj razširjen slovenski časopis v ZDA, kot dnevnik je izhajal v nakladi 14.000 izvodov. Od svojega začetka je bil delavski list z zmerno politično usmerjenostjo; pomembno vlogo je imel med drugo svetovno vojno in po njej, ko se je zavzemal za vsestransko pomoč Jugoslaviji.⁶ Podobno kot *Jutro* je tudi *Glas naroda* pisal o Briandu in njegovi ideji, a je na predlog občasno gledal bolj negativno. Tudi v tem časniku lahko zasledimo nekonsistentno rabo termina Panevropa oz. Briandova ideja evropskega povezovanja, zato se v tem pogledu ne razlikuje od *Jutra*. Razlika v primerjavi z njim pa je vidna pri omembah Društva narodov. *Jutro* namreč ves čas opozarja in opominja, da Briandov predlog ne bi smel ogrožati te mednarodne organizacije, *Glas naroda* pa njegove vloge v svojih prispevkih ne poudarja tako očitno. Razlog za to verjetno tiči v tem, da Združene države Amerike zaradi protekcionistične politike niso bile včlanjene v to organizacijo. Posledično poročanje o tej temi za ameriške Slovence ni bilo tako aktualno.

Kot bo prikazano v nadaljevanju, so Briandov predlog gledali bolj skozi prizmo ameriških carin in njihovega vpliva na evropsko gospodarstvo. Tako so zapisali, da se je misel za tovrstni ukrep porodila v glavah tistih

⁶ Enciklopedija Slovenije, s. v. »Glas naroda«.

ljudi, »ki so z nejevoljo opažali velik carinski zid, ki ga grade ameriške Združene države okol[i] svoje industrije.«⁷ Nadalje so poudarili, da bi Francija s to idejo razvila zvezo narodov izven Društva narodov, ki bi bila pod njeno hegemonijo in bi Društvu delala konkurenco.⁸

ARISTIDE BRIAND: »ŠAMPIJON BODOČIH ZDRUŽENIH DRŽAV EVROPE« ALI »VELEKAPITALISTIČNI SOVRAŽNIK DELAVSKEGA RAZREDA«?

Časnika sta na Aristida Brianda gledala z dveh različnih vidikov. Časopis *Jutro* je o njem govoril z izrazito pozitivnimi besedami in primerjavami. Članke, v katerih so predstavljali njegovo idejo evropskega združevanja, so pogosto začinili z različnimi primerjavami. Na enem od srečanj v Ženevi, kjer je predstavljal svojo idejo združene Evrope, naj bi Briand »spravil v ekstazo vse poslušalce in ne samo stare Angležinje – ki so v večini – ko je vstal kot šampijon bodočih Zedinjenih držav Evrope«.⁹ Tudi v nadaljevanju članka niso izpustili podobnih, skorajda pesniških opisov. V enem izmed govorov so zapisali, da ima grivo starega leva, močan nos in košate brke. Svoj govor naj bi pričel počasi, skorajda malomarno in brez sleherne zabeleške, vendar je s svojo besedo dosegel močan učinek. Bila naj bi kot pohlevni studenec, »iz katerega zraste potok, reka, veletok. Tako se dviguje in širi Briandova beseda, poslušalstvo se omamlja, pretresa, prevzema. Kmalu je fascinirano.«¹⁰ Podobne primerjave so sledile tudi v naslednjih izdajah časopisja. Ko so v *Jutru* govorili o Briandovi ideji ter jo svojim bralcem bolj natančno predstavljali, so zapisali, da je Briand »znal njiivo osnažiti plevela«.¹¹

Lepe besede in hvalnice niso manjkale niti ob Briandovi smrti. Tudi tam je bilo vidno globoko spoštovanje do francoskega zunanjega ministra in Nobelovega nagrajenca. Ob njegovi smrti so namreč zapisali, da je jugoslovanski narod izgubil velikega prijatelja, njegova smrt pa je povzročila veliko žalost. Vse svoje življenje naj bi zastavil za to, da bi

7 »Briandov načrt.« *Glas naroda*, 13. september 1930, 2.

8 Prav tam, 2.

9 »Ženeva, zbirališče narodov.« *Jutro*, 15. september 1929, 16.

10 Prav tam, 16.

11 »Briandove ideje.« *Jutro*, 6. junij 1930, 2.

svetu lahko povrnil mir in pokoj. V najtežjih trenutkih prve svetovne vojne naj bi odigral pomembno vlogo pri organiziranju solunske fronte.¹² Tudi v nadaljevanju številke so nadaljevali s podobnimi opisi. Označili so ga kot odgovornega državnika, ki je z idejo o združenih Evropi stari celini želel zagotoviti mirno sožitje brez oglašanja bojnih topov. Zanimiv je predvsem zaključek članka:

*Evangelij, ki ga je dal narodu, ne bo umrl. Prej ali slej bo prišel čas, ko bodo velike Briandove besede postale meso, ko se bodo morale uresničiti. To zavestno ali podzavestno čutijo vsi, ki želijo dobro človeštvu, zato je žalovanje ob Briandovi smrti iskreno in splošno po vsem civiliziranem svetu.*¹³

Vidimo lahko, da so v časniku Briandovo idejo primerjali z evangelijem. Beseda izhaja iz grške besede euangélion in v dobresednem prevodu pomeni »dobro oznanilo«,¹⁴ s čimer je zopet nakazano pozitivno stališče do Brianda oz. do njegove ideje. Hkrati so z metaforičnimi besedami zapisali, da se bodo njegove ideje v prihodnosti prej ko slej uresničile.

Če je v časopisu *Jutro* užival simpatije avtorjev člankov, te v časopisu *Glas naroda* pogosto ni bil deležen. V nekaj člankih so ga resda poimenovali za »enega svetovnih vodilnih apostolov miru«,¹⁵ vendar lahko že v naslednjih člankih zasledimo popolnoma drugačno konotacijo. V eni od številok so zapisali, da je zanimivo, da se Briand kar naenkrat tako zavzema za evropsko povezovanje, ko pa naj bi njegova politika med in po vojni največ prispevala k sovraštvu in izgubi zaupanja med evropskimi narodi. Zato so ga označili za državnika, ki ni vreden zaupanja. Bil naj bi vetrnjaški, v vsako novost pa naj bi se vživel z veliko spretnostjo; svojčas naj bi bil tako »najbolj rabijaten sindikalist, nato se je pa razvil v velekapitalističnega sovražnika delavskega razreda«.¹⁶

Podobno poročanje se ob Briandovi smrti popolnoma spremeni. Zapisali so, da bo z Briandom legel v grob »eden najbolj znanih in

12 »Aristid Briand mrtev.« *Jutro*, 8. marec 1932, 1.

13 »Aristide Briand.« *Jutro*, 8. marec 1932, 2.

14 *Slovenski etimološki slovar*, s. v. »evangelij.«

15 »Združene države Evrope.« *Glas naroda*, 6. avgust 1929, 1.

16 »Briand in Panevropa.« *Glas naroda*, 14. september 1929, 2.

delavnih državnikov, kar jih pozna evropska zgodovina. Zadnja leta je bil skoro v vseh kabinetih zunanjih minister, tako da si tega urada brez njegovega imena človek skoro predstavljati ni mogel.«¹⁷ Še bolj zanimivo je poročanje o njegovi smrti v enem od naslednjih člankov:

*Včeraj jo umrl v Parizu Aristide Briand, ki je pošteno zaslužil časten naslov mirovnega apostola Francije. Dasi je bila javnost že več tednov prepričana, da bo njegova zadnja bolezen usodepolna zanj, je vendar vest o njegovi smrti vse poštene ljudi globoko pretresla. Pokojnik je bil skozinskoz Francoz ter z vsem srcem in z vso dušo udan svoji domovini. Poleg tega je bil pa možak širokega obzorja ter je po svoji dalekovidnosti prekašal vse druge diplomate. Ne samo Franciji, njegovo delovanje je veljalo vsemu svetu.*¹⁸

V tem primeru torej niso več govorili o človeku, ki se obrača po vetru, še manj o velekapitalističnem sovražniku delavskega razreda. Ob svoji smrti je postal državnik, ki naj bi ga odlikovala vera v svet brez vojn.

BRIANDOV MEMORANDUM: REALNA MOŽNOST ALI ILUZIJA?

Jutro je v svojih izdajah pogosto izražalo tudi pozitivno stališče do same Briandove spomenice, a pri njenem poimenovanju niso bili dosledni. Tako v nekaterih člankih omenjajo Briandovo idejo oz. Briandovo spomenico, spet drugje pišejo o Briandovi Panevropi. Nekje v naslovu omenjajo »Briandove Zjedinjene države Evrope«, spet drugod pa govorijo o evropski uniji. V nekaj primerih so sicer resda napisali, da je ideja Panevrope starejša, a so z nedosledno uporabo nadaljevali. Ne glede na uporabo različnih imen pa so poudarili, da je takšni ali podobni ideji vedno »osnovna težnja, da se osnuje zveza evropskih držav, ki bi ji bil namen varovati skupne interese na zunaj, pred vsem pa preprečiti medsebojne konflikte«.¹⁹

V nadaljevanju so povzeli razloge, zaradi katerih naj bi bila ustanovitev tovrstne evropske povezave nujna:

¹⁷ »Aristide Briand je včeraj umrl.« *Glas naroda*, 8. marec 1932, 1.

¹⁸ »Aristide Briand.« *Glas naroda*, 8. marec 1932, 2.

¹⁹ *Jutro*, 7. september 1929, 1.

*Mala razdrapana in po vojni izropana Evropa ima okrog sebe Britanski imperij, pod vodstvom Zedinjenih držav stoječo Ameriko, Sovjetsko unijo – same ogromne gospodarsko-politične komplekse, ki bodo Evropo prej ali slej zdrobili, ako se ne bo pravočasno postavila v bran. Edina možna obramba pa je v slogi in solidarnosti. Angleškemu, ameriškemu in sovjetsko-ruskemu kolosu more biti kos samo združena Evropa.*²⁰

Briandova ideja je bila veliko presenečenje za marsikatere mednarodne opazovalce, ki so do tega dogodka v Franciji videli militaristično in imperialistično državo, s tem predlogom pa naj bi se preobrazila v pacifistko. Iz tega razloga so mnogi dvomili o iskrenosti Briandovega dela, vendar to ni spremenilo dejstva, da je bila Francija podpornica evropske ideje.²¹ Podobno idejo je v svojem članku omenil tudi Marcel Ray. Zapisal je, da naj bi si Francija pod to krinko pacifizma želela zagotoviti vodstvo in gospodstvo nad zvezano in negibljivo Evropo, česar naj bi bilo strah predvsem Nemce. Po drugi strani naj bi angleška in ameriška stran gojili strah pred razvojem napoleonske Evrope. Angleži naj bi tako Briandovo idejo videli kot nov celinski blok proti njihovemu imperiju in Ameriki.²²

V osnovi naj bi šlo pri Briandovem dokumentu za sodelovanje med evropskimi državami. Po poročanju *Jutra* naj bi Briand sprva predlagal sodelovanje evropskih držav v panogah, kjer je že tedaj prisotno sodelovanje (npr. skupno urejanje pošt in železnic). Sama ideja bi bila izvedena v povezavi z Društvom narodov in naj ne bi zmanjšala njegove moči. Zanimivo je, da naj bi Briand načel celo vprašanje skupnega evropskega denarja.²³ V nadaljevanju so v *Jutru* objavili še nekaj dodatnih informacij o Briandovi ideji: evropske države naj bi se združile v federacijo po vzoru Društva narodov, a so na tem mestu ponovno poudarili, da tak ukrep ne bi nadomestil te organizacije. Prav

20 »Prvi odmevi Briandove spomenice.« *Jutro*, 25. maj 1930, 2.

21 »Briandove ideje.« *Jutro*, 6. junij 1930, 2.

22 Ray, Marcel. »Fantomi in ovire na poti k Panevropi.« *Jutro*, 21. september 1930, 12.

23 »Briandova Panevropa.« *Jutro*, 14. maj 1930, 1; V primerjavi z današnjim časom bi sicer obstajala bistvena razlika: medtem ko imajo države današnjega evrskega območja samo eno denarno valuto (tj. evro), bi bil »Briandov« evropski denar zgolj dodatna valuta, ki bi bila v obtoku poleg valute vsake države članice.

tako načrt naj ne bi bil naperjen proti kateri koli evropski ali drugi državi, predvsem pa ideja ne bi kršila nedotakljivosti držav. Za vodenje celotne zveze bi se ustanovilo evropsko reprezentančno zbornico, evropski svet in stalno tajništvo, ki bi po vsej verjetnosti imelo sedež v Ženevi. Zbornici bi predsedoval predsednik, ki bi ga vsako leto izvolili na novo. Do uresničitve te ideje bi prišli v korakih: v prvem poglavju je Briand predlagal številne priprave, s katerimi bi se države obvezale, da bodo podprle ustanovitev evropske federacije. V naslednjih poglavjih pa je načel metode in tehnična vprašanja glede gospodarskih, finančnih, prometno-tehničnih in trgovinskih problemov.²⁴

Že na začetku svojega poročanja o tej temi so v *Jutru* poudarili, da je ta načrt zelo velikopotezen. Idejo so označili kot veliko avanturo, saj je šlo pri njeni zasnovi za širšo zvezo, ki v svojem bistvu ne bi bila naperjena proti nikomur ter hkrati ne bi kršila suverenosti posameznih narodov. *Jutru* se je to zdela dobra ideja, ki bi v socialnem pogledu lahko imela velike uspehe.²⁵ Sama ideja naj bi tudi med ostalimi narodi uživala precejšnjo podporo, saj bi bilo prelepo »*imeti veliko unijo evropskih držav, ki bi bolj nego kakršnekoli druge mednarodne pogodbe in zveze garantirala mir in omogočila procvitajoč razvoj našega kontinenta*«. ²⁶ Poročali so, da naj bi bila evropska javnost mnenja, da bi bilo kaj takega prelepo, da bi bilo sploh mogoče, vendar je »veliki državnik« Briand kljub temu nastopil s svojim evropskim predlogom. S svojim nastopom v Društvu narodov naj bi Briand storil zelo veliko, saj naj bi celotna zadeva s tem stopila v povsem nov in tokrat bolj realen stadij. Ne glede na to so v *Jutru* poudarili, da »*radi Briandovega koraka še ne bomo imeli že jutri unije evropskih držav. Dosedanja skepsa je bila le preveč utemeljena,*

24 »Vabilo k Panevropi.« *Jutro*, 18. maj 1930, 1.

25 »Briand za mir med narodi.« *Jutro*, 6. september 1929, 1.

26 *Jutro*, 7. september 1929, 1.

da bi se pomisleki, ki je bila zgrajena na njih, razgubili kar čez noč.«²⁷ V nadaljevanju so v Jutru objavili tudi odgovore na nekaj kritik Briandove evropske ideje. Ena se je nanašala na poseg v jurisdikcijo Društva narodov oz. veliki podobnosti Združenim državam Amerike. V Jutru so menili, da do podobne združitve v Evropi sploh ne more priti, saj to nista primerljiva primera. Na stari celini živi veliko narodov z različnimi jeziki, rasami in kulturami in medsebojnimi nasprotji, ameriški kolonisti pa so imeli bolj malo podobnih težav, saj je bilo tam veliko več proste zemlje. Njihova edina skrb naj bi bila »kako se očuvati pred evetualnimi revindikacijami Anglije«. ²⁸ Tudi v nekaterih drugih člankih so poudarili, da je iz Briandove spomenice jasno razvidno, da pri njegovi ideji nikakor ne gre za Združene države Evrope po vzoru ZDA, saj bi bila takšna ideja utopična in obsojena na neuspeh. Poudarjajo, da pri Briandovi ideji ne gre za to, »da bi se Evropa združila v popolno politično enoto, marveč gre za to, da se sistematično odstranjujejo zapreke za ožje sodelovanje, za zблиžanje interesov in za skupen nastop v življenjsko važnih zadevah, ki se tičejo vseh narodov Evrope«. ²⁹ Po stališču Jutra bi morale do takšnega združevanja priti na vseh področjih. Skupna borba za gospodarski napredek naj bi bila namreč možna zgolj na temelju političnega sporazuma. Pri tem so poudarili, da se je že velikokrat pokazalo, da se vsi gospodarski problemi ne bodo rešili sami zase. Ob koncu prispevka so še dodali, da je Briandov memorandum »zgodovinski dokument, poln umevanja resničnosti in sprejemljiv za vse, ki so dobre volje«. ³⁰

27 Prav tam. V nekaterih člankih so tudi omenjali, da obstaja večja verjetnost, da bo najprej prišlo do nastanka carinske unije. Tak ukrep bi bil verjetno prvi korak k ustanavljanju politične federacije. Potrebno je poudariti, da so omenjeno idejo predstavili leta 1930, ko je bil svet v globoki gospodarski krizi. ZDA so v tem času razmišljanje o uvedbi visokih carin, ki bi mdr. škodovale tudi Evropi. Debate o ustanavljanju podobne carinske unije lahko torej na nek način opredelimo kot logičen odziv na dogajanje na zahodni strani Atlantika. Za več informacij glej: »Britanska carinska unija.« *Jutro*, 23. maj 1930, 2. Tudi nekateri nemški industrialci so poudarjali, da je pred končno izvršitvijo panevropske ideje, ki naj bi ležala v daljni prihodnosti »treba pripraviti teren za to delo z gospodarskim sodelovanjem vseh dežel, ki so si kulturno in gospodarsko sorodne.« Na tem mestu so ciljali predvsem na sodelovanje med Nemčijo in Avstrijo, svojo pozornost pa naj bi morali posvetiti tudi jugovzhodnemu predelu Evrope. Za več informacij glej: »Nemški industrijalci žele sporazum z agrarnimi državami.« *Jutro*, 7. december 1930, 2.

28 *Jutro*, 7. september 1929, 1.

29 »Odmev objave Briandove spomenice.« *Jutro*, 20. maj 1930, 1.

30 Prav tam.

V *Jutru* so svojim bralcem jasno sporočili, da je uresničitev podobnega načrta zelo dolg in naporen proces, ki se ne bo zgodil čez noč. Državniki so morali namreč rešiti še veliko medsebojnih problemov, da bi to idejo iz teorije prelevili v prakso:

*Vidi se, da so državniki spoznali, da je treba odstraniti vse one vzroke nesoglasij med narodi, ki so na poti iskrenemu prijateljstvu v današnjih dneh in ki so za bodoče nezdržljivi z obstojem evropske unije. Takih principielnih in stvarnih nesoglasij je še premnogo, a za danes ne moremo drugega, kakor želeli državnikom v tem pogledu uspeha, ki bi omogočil Evropi udeleževati se v veliki medsebojni kulturni tekmi, medsebojno uničevanje pa uvrstiti v preteklost.*³¹

Problemi so se dotikali različnih gospodarskih in nacionalnih področij. V časniku so poudarili predvsem neenakomeren razvoj evropskih držav. Medtem ko so nekatere veljale za industrijske države, so bile druge še vedno pretežno agrarne in so stremele k tem, »da se po principih avtarkizma osamosvojijo v gospodarskem pogledu ter spričo tega na vso moč forsirajo lastno industrijo«.³² Kakršna koli carinska reforma bi morala tako v red spraviti različne interese teh držav. Nadalje so se dotaknili tudi problema zmagovalk in poraženk iz prve svetovne vojne. Prve naj bi imele drugačne interese kot druge, kar so pokazali na primeru Madžarske. Slednja je namreč uresničitev Briandovega načrta pogojevala z revizijo trianonskega miru. Težave bi se lahko pojavile tudi zaradi neenakomerne razdelitve kolonialnih posesti, spreminjanje le teh pa bi šlo v nos predvsem uradnemu Londonu. Velika Britanija je namreč tudi v teh časih še vedno razpolagala z velikim imperijem, v katerem spričo njegove velikosti »Sonce nikoli ne zaide.« Še en velik evropski problem, ki je do neke mere preprečeval izvedbo Briandove ideje, so bile manjšine. Tako so zapisali, da si ni nemogoče zamisliti velike evropske unije »brez večjega soglasja v manjšinskih zadevah, nego vlada sedaj. Zakaj, ako ostane pri današnjih nasprotjih, bi mogli manjšinski spori tvoriti oni dinamit, ki bi mogel bodoči federaciji

31 *Jutro*, 7. september 1929, 1.

32 »Po ženevskih dogovorih.« *Jutro*, 12. september 1929, 2.

ogrožati temelje in uničiti že dosežene uspehe.«³³ Poudarili so, da bi se moralo v tem primeru zaščititi vse manjšine, vendar bi morali hkrati razlikovati med njimi, pojmovati pa bi jih bilo potrebno iz globljega in ne zgolj iz nacionalno-egoističnega stališča. V mnogih pogledih naj bi se namreč med seboj razlikovale, od teh razlik pa naj bi bilo potem odvisno pravično in objektivno varstvo vseh manjšin. Če torej želijo rešiti ta problem, morajo priti stvari do dna in ustvariti pravične norme za vse.³⁴

Nekaj dodatnih problemov na poti ustanavljanja evropske zveze je omenil še Ray v svojem prispevku *Fantomi in ovire na poti k Panevropi*. Na stari celini je tedaj kot posledica vojne vladala splošna kriza, ki je bila sicer prehodna, vendar je onemogočala mednarodno povezovanje. Druga težava se po njegovem mnenju kaže predvsem v nerazumevanju javnosti glede omenjene ideje. Tretja težava naj bi tičala v neenakomernem razvoju evropskih držav, ki zato naj ne bi zagovarjale podobnega mnenja. Kot primer je izpostavil Avstro-Ogrsko, ki naj bi razpadla ravno zaradi neenakosti. Kot četrto težavo je omenil nepotrpežljivost narodov, ki da ne morejo razumeti, da drevo ne požene v enem dnevu, a hkrati pričakujejo, da bodo uresničene vse njihove zahteve. Na koncu je Ray še zapisal, da lahko probleme iščemo tudi v duhu previsokih zahtev. Države zahtevajo vse, da bi pristopile k evropski povezavi, s čimer vse skupaj onemogočijo. Ray na tem mestu ponudi slikovito primerjavo in zapiše, da takšna prepričanja kažejo »duh ljudi, ki odklanjajo stopnice in hočejo skočiti iz pritličja v peto nadstropje«.³⁵

Za razliko od *Jutra* je bil časnik *Glas naroda* do Briandovega memoranduma bolj negativno nastrojen. Ob pojavu ideje so v člankih jasno zapisali, da je namen ideje zaščita Evrope pred ameriškimi carinskimi ukrepi. Gospodarski izvedenci so bili mnenja, da bi bila ta zveza v svojem bistvu usmerjena proti ameriškemu vplivu, delovala pa naj bi kot zaščita pred ameriškimi dolarjem in ameriško masovno

33 *Jutro*, 13. september 1929, 1.

34 Prav tam.

35 Ray, Marcel. »Fantomi in ovire na poti k Panevropi.« *Jutro*, 21. september 1930, 12.

produkcijo.³⁶ To naj bi Briand izvedel z odstranitvijo carinskih zaprek med posameznimi državami, s tem pa naj bi države stremele k gospodarskemu blagostanju. Načrt so v *Glasu naroda* ocenili kot težko uresničljiv, saj je na poti tej ideji stalo veliko preprek: med glavne so šteli predvsem sebične interese, različne jezike, šege ter navade.³⁷ V eni od naslednjih številkih so šli še korak dlje in svojo nejevero izrazili v sledečih besedah:

*Ali Briand zares misli, da se zamorejo postaviti na skupno platformo demokratsko, monarhistične, fašistično in komunistične, nazadnjaške in napredne "demokratske republike" in po kapitalističnih diktatorjih vladane države? Ali je sedanji načelnik francoske vlade res tako naiven, da misli, da je mogoč sporazum med neenako razvitimi in različno vladanimi državami?*³⁸

Pesimistična drža do Briandovega predloga se je nadaljevala tudi poleti leta 1930. Medtem ko so se evropske države opredeljevale do spomenice, so v *Glasu naroda* že omenjali, da se Briandove ideje verjetno ne bodo uresničile. Razloge za to so videli v naraščajočem rivalstvu med novoustanovljenimi državami ter v prepirih zaradi meja. Vse to naj po mnenju nekaterih opazovalcev ne bi vodilo do združene Evrope, temveč do nove vojne. Nadalje so zapisali, da načrt sicer uživa podporo večine evropskih držav, a da slednje svojo podporo pogojujejo z revizijami mirovnim pogodb. Tako naj bi na evropskih tleh nastala dva tabora: en tabor zahteva revizijo mirovnih pogodb, medtem ko drugi tabor takim ukrepom nasprotuje. Prvo, »revizionistično« skupino naj

36 Glas naroda je v tem članku Briandov predlog evropskega povezovanja predstavil kot nekakšen obrambni mehanizem pred ameriški carinami, medtem ko so v časopisu Jutro za evropsko povezovanje navajali povsem druge, pogosto pacifistične razloge.

37 »Združene države Evrope.« *Glas naroda*, 10. september 1929, 2.

38 »Briand in Panevropa.« *Glas naroda*, 14. september 1929, 2.

bi vodila Nemčija,³⁹ na njeni strani pa naj bi bile še Avstrija, Bolgarija, Madžarska, Litva in Italija. Nasprotni tabor naj bi sestavljale Francija, Belgija, Poljska, Romunija, Češkoslovaška, Latvija in Estonija. Anglija naj bi bila pripravljena na revizijo pogodb, ampak pod pogojem, da Nemčija ne dobi svojih prejšnjih kolonij. Rusija naj bi si želela spraviti vso Evropo v komunistični tabor in čakala na priliko, da ribari v kalnem. Na podobna nasprotja in ozemeljske zahteve so opozarjali tudi v nadaljevanju članka.⁴⁰ Neverjetnost evropskega povezovanja naj bi tičala še v neenotnosti evropskih držav. Povezovanje bi bilo možno, če bi se s tem strinjala sleherna evropska država, kar pa so v *Glasu naroda* smatrali za nemogoče. Veliko vlogo naj bi odigrali Francija in Nemčija, saj bi bila z njunim članstvom podpora evropskemu projektu višja. V osnovi so tako povezovanje še vedno smatrali za nemogoče, saj naj bi zgolj kruta sila združila evropske narode. Prisotnih naj bi bilo namreč preveč različnih in proti povezovanju usmerjenih elementov.⁴¹

Razlike v poročanju obeh časopisov so vidne tudi pri vprašanju vključitve posameznih držav. Pri *Jutru* niso videli nobenih zadržkov pri vključitvi Rusije v evropsko povezavo,⁴² medtem ko je *Glas naroda* že leta 1929 menil drugače. V časopisu so tako navajali, da naj bi posebni poročevalec časopisa Sun Paul Scott Mowrow ugotovil, da naj bi bila po Briandovem mnenju »Rusija izključena iz vseevropske zveze in da naj bi bila zveza pravzaprav naperjena proti Rusiji. S tem je vse povedano,

39 Nenavadno je, da je Nemčija v tem časopisu obravnavana kot revizionistična država, medtem ko je v *Jutru* niso obravnavali na tak način, kar dokazuje tudi sledeči prispevek:

Da je nemška vlada tako odločno nastopila za revizijo stanja nastalega po podpisu mirovnih pogodb, je pripisovati predvsem italijanskemu odgovoru, iz katerega so prepisani v nemškem odgovoru celi odstavki. Splošno pa se smatra, da še to ni dokaz, da misli vstopiti Nemčija v vrste revizionističnih držav in da je ta odgovor le bolj diplomatski pritisk na Francijo, da bi kar najbolj popustila v slučaju nemško-francoskih pogajanj o sklenitvi popolnega sporazuma in prijateljske pogodbe med obema državama.

Za več glej: »Novi odgovori na Briandovo spomenico.« *Jutro*, 12. julij 1930, 1.

40 »Briandove ideje se najbrž ne bodo uresničile.« *Glas naroda*, 23. julij 1930, 1.

41 »Združena Evropa na obroke.« *Glas naroda*, 18. julij 1930, 1.

42 9. avgusta 1930 so namreč zapisali, da so druge države načele »vprašanje pristopa sovjetske Rusije in Turčije v evropsko unijo. To vprašanje je lahko rešiti, ker ni nobenega zadržka, da se ne bi mogle ti dve državi tudi udeležiti diskusije o ustanovitvi evropske unije, najs i niste članci Društva narodov.« Za več glej: »Revizija evropskih pogodb in evropska unija.« *Jutro*, 9. avgust 1930, 1.

s tem je vse rečeno. Toda zakaj skrivati, zakaj tajiti resničen namen? Baš zastran tega slepomišenja bo Briand s svojim načrtom pogorel.«⁴³

Kot zanimivost lahko izpostavimo podobnosti v izbranih člankih, saj so bili nekateri med njimi objavljeni v *Jutru*, svoje mesto pa so nato našli še v *Glasu naroda*. Pri nekaterih je poleg enakega naslova razvidna še identična vsebina prispevka, kar nam prikazuje tudi spodnja tabela.

Datum objave	Naslov prispevka v <i>Jutru</i>	Naslov prispevka v <i>Glasu naroda</i>	Datum objave
20. maj 1930, stran 2.	»Briandova nova Evropa.«	»Briandova nova Evropa.«	3. junij 1930, stran 3.
25. maj 1930, stran 2.	»Prvi odmevi Briandove spomenice.«	»Odmevi Briandove spomenice.«	6. junij 1930, stran 2.
23. maj 1930, stran 2.	»Britanska carinska unija.«	»Britanska carinska unija.«	10. junij 1930, stran 2.
28. maj 1930, stran 1.	»Italija proti Panevropi.«	»Italija proti Panevropi.«	11. junij 1930, stran 2.
3. junij 1930, stran 2.	»Venizelos o balkanski uniji.«	»Venizelos o balkanski politiki.«	18. junij 1930, stran 3.
6. junij 1930, stran 2.	»Briandove akcije.«	»Briandove akcije.«	19. junij 1930, stran 3.
23. julij 1930, stran 2.	»Štiri opazke k Briandovi spomenici.«	»Opazke k Briandovi spomenici.«	12. avgust 1930, stran 4.

Tabela 1: Primerjava prispevkov v *Jutru* in *Glasu naroda*

Zanimivo je, da so si članki podobni v skorajda vseh pogledih, občasno pa so se razlike pojavljale predvsem v uvodih odstavkih prispevkov. Žal njihov avtor ni naveden, zato ne moremo ugotoviti, ali je vsak »par« prišel izpod istega peresa, a je potrebno poudariti, da vsebina in uporaba identičnih besed jasno indicirata na to. Iz preglednice je razvidno še, da so bili prispevki v *Jutru* objavljeni nekaj tednov pred objavo v *Glasu naroda*.

KDO JE ZA IN KDO JE PROTI

Maja 1930 je šlo zares. Takrat je bila Briandova spomenica poslana vsem evropskim državam, ki so se prejšnjo jesen udeležile zasedanja Društva narodov v Ženevi. Države so morale do poletja 1930 odgovoriti na to spomenico oz. podati svoje pripombe nanjo. Jeseni tega leta so se zopet sestali v Ženevi, kjer so prejete odgovore analizirali in komentirali.

Zato je od maja do konca julija l. 1930 v *Jutru* prava poplava člankov na temo Briandovega sporazuma, v večini pa prispevki obravnavajo stališča držav do Briandove spomenice. V osnovi je večina držav podpirala Briandovo spomenico, vendar so zraven podale še nekaj svojih pomislekov. Nekatere države so jo podpirale v celoti, medtem ko so jo druge popolnoma zavračale.

Med države, ki so Briandov predlog podprle brez pripomb, spada Grčija. V izjavi julija 1930 je njen ministrski predsednik Eleftherios Venizelos zapisal, da »pozdravljajo z največjo simpatijo Briandov predlog, ki smo ga že lani pozdravili v Ženevi. Balkanska unija spada v tisti del pacifistične ureditve sveta in je njegov poseben del.«⁴⁴ Podobno mnenje so zagovarjali tudi v Romuniji, kjer je po poročanju Jutra romunski ministrski predsednik Iuliu Maniu sporočil, da takšna ideja lahko vodi do ugodnega uspeha in se bo v prihodnosti tudi realizirala.⁴⁵ Navdušenje nad spomenico je izrazil tudi češkoslovaški predsednik Tomáš Garrigue Masaryk. Med drugim je povedal, da Briandovo idejo pozdravlja z velikim veseljem. Ideja je bil zanj »zdrava, grandiozna in blagoslovljena. Ta ideja bo, kolikor se tiče majhnih držav, odstranila vladanje velikih narodov nad malimi narodi.«⁴⁶ Prihodnje leto je tudi češkoslovaška vlada uradno podprla Briandovo akcijo, vendar so pri tem svetovali veliko mero previdnosti, načrt pa bi bilo potrebno izvesti postopoma.⁴⁷ Briandovo spomenico je podprla tudi Nizozemska, pri čemer je poudarila, da reševanje gospodarskih problemov ne sme biti podvrženo političnim problemom.⁴⁸ Tudi Latviji se je ideja evropskega povezovanja zdela smiselna. Podobno kot države poprej je tudi uradna Riga zahtevala, da se pri tem ne sme izključiti nobene države.⁴⁹ Zanimivo je, da je spomenico podprla tudi Avstrija. V odgovoru so dodali, da bodo sodelovali pri uresničitvi te ideje v korist evropske solidarnosti. Tako sodelovanje naj bi bila namreč dolžna vsem žrtvam

44 »Venizelos o balkanski uniji.« *Jutro*, 3. junij 1930, 2.

45 »Maniu o smernicah romunske zunanje politike.« *Jutro*, 17. junij 1930, 1.

46 »Predsednik Masaryk za Panevropo.« *Jutro*, 26. september 1929, 1.

47 »Avstrija za osnovanje evropske unije.« *Jutro*, 13. julij 1930, 1.

48 »Madžarski odgovor na Briandovo spomenico.« *Jutro*, 3. julija 1930, 1.

49 »Latiška pozdravlja Briandov načrt.« *Jutro*, 10. julij 1930, 1.

preteklosti in bodočim generacijam, ki bi s takim povezovanjem dobile lepšo prihodnost.⁵⁰ Uradni Dunaj za razliko od Madžarske ali Italije ni zahteval revizije mirovnih pogodb, na spomenico ni dal niti pomislekov ali dodatnih zahtev. Po mnenju *Jutra* gre to pripisati predvsem

*izjemnemu položaju Avstrije, ki se zaveda, da ne more voditi nobene aktivne zunanje politike ter da mora v lastnem interesu ohraniti pri sedanjem pokretu za ustvarjanje fronte revizionističnih držav najstrožjo nevtralnost. Ne malo je pripomogel k formulaciji avstrijskega odgovora tudi zaključek pogajanj za najetjše investicijskega posojila, ki ne bi bilo skoro gotovo presimpatično sprejeto v francoskih krogih, če bi načela tudi Avstrija vprašanje revizije mirovnih pogodb.*⁵¹

Idejo so podprle tudi države Skandinavskega polotoka. Švedska vlada je ta projekt podprla in izjavila, da bo pri njem sodelovala z velikimi simpatijami. Izpostavili so zgolj željo, da bi pri tem projektu sodelovala večina evropskih držav in vse evropske sile, zastopane v Društvu narodov.⁵² Podobno idejo je zagovarjala tudi finska vlada, saj so pozdravljali zorenje ideje o povezovanju in sodelovanju evropskih narodov, vendar z določenimi pomisleki. Zahtevali so ustanovitev anketne komisije, ki bi podrobno preučila memorandum in odgovore nanj.⁵³

V *Jutru* so kar nekaj člankov namenili odločitvi Nemčije glede Briandove spomenice. Maja 1930 so v *Jutru* še pisali, da je gotovo, »da bo vlada v načelu pristala na izvedbo gospodarskega dela spomenice, ker soglašča z mnenjem Brianda, da je potreba združiti vse evropske države, če se hoče izvesti uspešno akcijo za sanacijo kriz evropskega gospodarstva.«⁵⁴ Pomisleki naj bi se pojavili predvsem pri vprašanju političnega sprejema memoranduma, saj naj bi se nemška vlada bala, da Briand enači ustanovitev svoje ideje z vprašanjem varnosti

50 »Avstrija za osnovanje evropske unije.« *Jutro*, 13. julij 1930, 1.

51 Prav tam.

52 »Odgovori skandinavskih držav na Briandovo spomenico o osnovanju evropske unije.« *Jutro*, 16. julij 1930, 1.

53 »Pristanek baltiških držav.« *Jutro*, 18. julij 1930, 1.

54 »Nemško stališče do Briandove spomenice.« *Jutro*, 29. maj 1930, 1.

in zavarovanja stanja po podpisu mirovnih pogodb.⁵⁵ Julija istega leta so objavili uradni odgovor nemške vlade, v katerem je Nemčija pozdravila Briandovo idejo za oblikovanje evropske unije in obljubila svoje sodelovanje. V istem odgovoru so nato dejali, da takšna akcija ni mogoča, saj je predpogoj zanjo »temeljita revizija političnega stanja, nastalega po podpisu mirovnih pogodb. Nemčija nikakor ne more pristati na to, da bi se za večno stabilizirale politične prilike v Evropi v dosedanji obliki, ker smatra, da ne odgovarjajo duhu in razvoju časa in da tvorijo glavno opasnost za vzdrževanje miru.«⁵⁶ V *Jutru* so napisali, da je to stališče veliko bolj rezervirano, kot so sprva pričakovali. Te »revizionistične« ideje so povezovali predvsem z italijanskim pritiskom, saj so tudi slednji svoj vstop pogojevali z (nemogočimi) pogoji. Kljub temu *Jutro* Nemčije ni uvrščalo med revizionistične države, temveč so njen odgovor videli kot poskus diplomatskega pritiska na Francijo.⁵⁷ V *Jutru* so sicer poudarjali, da se s tem načrtom niso strinjale vse nemške stranke. Alfred Hugenberg, ki je bil tudi voditelj nemške stranke DNVP (Deutschnationale Volkspartei), je za časnik *Popolo d' Italia* podal posebno izjavo, v kateri je zavrnil idejo Briandovega načrta za osnovanje evropske unije in hkrati zahteval, da se popravijo krivice, ki so bile Nemčiji prizadejane po vojni. Povezava s Francijo se mu v nobenem primeru ni zdela smiselna, dokler bo nad njimi bdelo breme reparacij, ki naj bi Franciji služile

*samo za ojačenje njene že itak v Evropi najmočnejše vojske. Nemčija se mora nasloniti na Italijo, s katero ima toliko sličnih interesov v borbi za revizijo mirovnih pogodb in stanja, nastalega po prvi svetovni vojni. S tem, da je Italija tako odločno načela vprašanje revizije, si je pridobila simpatije vseh nacionalno čutečih Nemcev, kar bo morala prej ali slej upoštevati nemška vlada ter poiskati novih poti za navezovanje tesnejših oponašajev z Rimom.*⁵⁸

55 Prav tam.

56 »Novi odgovori na Briandovo spomenico.« *Jutro*, 12. julij 1930, 1.

57 Prav tam. Nemške zahteve po tem, da razlikovanje med državami poraženkami in zmagovalkami ne bi smelo biti več prisotno je po svoje logično, saj so med prvo svetovno vojno vendarle spadali na stran poraženih narodov.

58 »Hugenberg priporoča zvezo z Italijo.« *Jutro*, 25. julij 1930, 1.

Zanimivo je, da je Alfred Hugenberg po Hitlerjevem prevzemu oblasti leta 1933 postal prvi finančni minister v Tretjem rajhu, v katerem pa posluha za evropsko povezovanje, glede na kasnejši razvoj dogodkov, ni bilo.

Za Briandovo idejo se je izrekla tudi Poljska, vendar je tudi slednja dodala nekaj svojih pomislekov. Po poročanju *Jutra* so zahtevali dodatne študije glede Briandove spomenice, hkrati pa so poudarili, da mora imeti sama unija neagresiven značaj.⁵⁹ Danska vlada je pozdravila idejo evropskega združevanja, vendar je imela v povezavi s tem pridržke. Zahtevali so, da se ohranijo razmerja med bodočo evropsko unijo in Društvom narodov. Slednje bi moralo ohraniti vse svoje pozicije.⁶⁰

V *Jutru* so se podrobneje osredotočili na jugoslovansko stališče do Briandove deklaracije. Jugoslovanska vlada je idejo podprla, saj je vlada v njej videla možnosti za reševanje evropskih problemov z novimi sredstvi in metodami, ki so drugačne v primerjavi s preteklimi. Poudarili so, da tako gibanje ne sme biti uperjeno proti drugim državam, ki v povezavi ne bi sodelovale, hkrati pa sama povezava ne sme ogroziti Društva narodov. Jugoslovanska vlada je v svojem odgovoru navedla celo nekaj nalog, ki naj bi se dotikale te evropske povezave: omenili so ureditev in izboljšanje prometa, izenačenje dela evropskih komisij za plovbo, izenačenje voznega prometa evropskih držav, ureditev evropske poštne, brzojavne in telefonske službe, ureditev letalskega prometa, graditev velikih kanalov itd. Ker so to izrazito evropsko problemi, je zato tudi bolje, da jih rešuje evropska organizacija in ne Društvo narodov, ki bi se moralo ukvarjati tudi z drugimi, neevropskimi problemi.⁶¹ V enem od prispevkov so zapisali sledečo misel:

Za čisto regijonalna vprašanja, ki predstavljajo jako velik interes za evropske države, a jako majhen, pogosto prav nikakšen za države izven Evrope, je

59 »Novi odgovori na Briandovo spomenico.« *Jutro*, 12. julij 1930, 1.

60 »Avstrija za osnovanje evropske unije.« *Jutro*, 13. julij 1930, 1.

61 »Jugoslavija za Panevropo.« *Jutro*, 18. julij 1930, 1. Če bi primerjali naloge današnje Evropske unije, bi ugotovili, da se na nekaterih pogledih naloge med seboj ujemajo: tudi danes Evropska unija podeljuje različne subvencije iz kohezijskega sklada, pa naj si bodo namenjene za kmetijstvo ali gradnjo različnih projektov.

*jasno, da vsega tega vrlo obsežnega dela ni moči naprtiti Društvu narodov in njegovim organizacijam. Društvo narodov mora po definiciji voditi račune o onem, kar predstavlja posredni ali neposredni obči interes za vse stanove družbe; ono mora omogočiti ustvarjanje in nadziranje regionalnih organizacij.*⁶²

Nekatere države pa se s spomenico niso strinjale. Ena prvih držav proti njej je bila Italija, ki je bila v tistem času že nekaj let pod Mussolinijevim vodstvom. *Jutro* povzema zapis časopisa *Giornale d' Italia*, ki je veljal za Mussolinijevo glasilo. V njem so zapisali, da je ideja Panevrope zgolj nevaren dvojniki Društva narodov. Če je slednje res tako nepomembno, bi ga bilo potrebno ukiniti. Nadalje so poudarili, da se jim ne zdi smiselno poglobljati nasprotja med Ameriko in Evropo, če ju vežejo močne gospodarske vezi. Hkrati so zapisali, da je ustanavljanje takega kontinentalnega bloka naravnost škodljivo, povzročil pa bi zgolj ustanavljanje bloka na drugi celini. Ker sta se Evropi v tem času približevali Kitajska in Japonska, se jim tako ni zdelo smiselno, da bi nastopili proti drugim celinam v tako ostrih potezah.⁶³

V naslednjih dneh so v *Jutru* objavili prispevek, v katerem je bilo italijansko mnenje o evropskem povezovanju drugačno. Prispevek je vseboval zahteve Arnalda Mussolinija (brat Benita Mussolinija), ki bi jih morali izpolniti za italijansko podporo Briandovi viziji Evrope. Zahtevali so revizijo nekaterih mirovnihi pogodbi, pravično razdelitev kolonij in surovin med vse velesile, pariteto v oboroževanju ali razoroževanju in to ne zgolj v primeru Italije. Dodatno so terjali še načelni sporazum o carinskih oz. gospodarskih vprašanjih ter priznanje vladnih sistemov v različnih državah. Ena od njihovih zahtev se je dotikala tudi izključitve tajnih vplivov na politiko posameznih držav.⁶⁴ Zadnja trditev je sicer rahlo paradokсна, saj je ravno italijanska stran s tajnim dogovarjanjem med prvo svetovno vojno uspela pridobiti kar velik del slovenskega etničnega ozemlja.

62 »Štiri opazke k Briandovi spomenici.« *Jutro*, 23. julij 1930, 2.

63 »Italija proti Panevropi.« *Jutro*, 28. maj 1930, 1.

64 »Mussolinijevi pogoji za Briandovo Evropo.« *Jutro*, 3. junij 1930, 2.

Proti spomenici se je izrekla tudi Madžarska. Kot poročajo v *Jutru*, so Briandov predlog sprejeli s porogljivimi komentarji, hkrati pa naj ne bi bili pripravljeni sprejeti nove stvarnosti, ustvarjene z mirovnimi pogodbami po vojni.⁶⁵ V uradnem odgovoru so sicer navedli, da Madžarska sicer priznava, da lahko evropske države uspevajo samo v veliki gospodarski enoti, vendar hkrati poudarja, da taka organizacija ne more temeljiti na nespremenjenem zunanjem stanju. Zahtevali so popravo krivic, ki so jim bile prizadejane po prvi svetovni vojni.⁶⁶ Čeprav je bila novica o odklonilnem stališču v *Jutru* objavljena 5. junija, jo je uradna Budimpešta oddala že dan prej, kar pa bi do določene mere lahko imelo celo simbolni pomen: 4. junija 1920 je bila namreč podpisana Trianonska pogodba oz. mirovna pogodba z Madžarsko. Zanimivo je, da so točno deset let kasneje svojo odločitev o zavrnitvi Briandovega sporazuma utemeljili ravno s to pogodbo, ki jim je odvzela veliko ozemlja in ni uživala praktično nobene podpore.

Proti spomenici so se izrekli tudi v Švici. Načeloma so pozdravljali evropsko sodelovanje, prav tako so tudi priznali pomembnost tega problema, vendar ne morejo »prevzeti nobene obveznosti, ki bi lahko omajala nevtralni red, ki tvori že stoletja temelje politične ustave švicarske države«.⁶⁷ Turčija je bila še ena v nizu držav, ki se s spomenico niso strinjale. Razlog za to naj bi tičal v zbliževanju politike z Italijani, po poročanju nekaterih ostalih časopisov pa naj bi sklepali prijateljstvo z Rusijo. Po nekaterih podatkih naj Turčija sploh ne bi prejela vabila za sodelovanje pri Briandovi ideji, temveč zgolj obvestilo, v kateri so jo seznanili s potekom dogajanja.⁶⁸ Proti predlogu se je načeloma opredelila tudi Anglija. Slednja je namreč zagovarjala stališče, da je potrebno braniti suverenost posameznih držav. Nadalje so poudarili tudi to, da bi nova organizacija takega tipa povzročila »konfuzijo, rivaliteto in morda celo zmanjšala avtoriteto in vplivnost ustanov društva narodov«.⁶⁹ Predlagali so svoj predlog, v katerem naj bi Briandovo idejo

65 »Madžari in Habsburžani.« *Jutro*, 3. junij 1930, 2.

66 »Madžarska odklanja Briandov predlog.« *Jutro*, 5. junij 1930, 1.

67 »Švicarski odgovor na Briandovo spomenico.« *Jutro*, 7. avgust 1930, 1.

68 »Turčija demonstrira proti Panevropi.« *Jutro*, 15. julij 1930, 1.

69 »Zanimiv predlog v angleškem parlamentu.« *Jutro*, 18. julij 1930, 1.

dosegli znotraj Društva narodov, ki bi nato podpiralo sodelovanje v najtesnejši obliki.⁷⁰

Potem ko so vse države odgovorile na spomenico, so v *Jutru* objavili tudi analizo vseh odgovorov, v kateri so prišli do zanimivih ugotovitev. Povzeli so ugotovitve francoskega časopisa *Temps*, kjer so omenili, da so se načeloma vse države opredelile za Briandov predlog, vendar so nekatere postavile neuresničljive, z revizijo povojnega stanje povezane pogoje. Dodali so še, da je zanimivo, da so v omenjeno revizijo stopile »predvsem one države, ki so bile v svetovni vojni poražene, temveč država, ki se prišteva med zmagovalke in ki je bila še do nedavna zaveznica držav od katerih danes zahteva, da se odrečejo garancijam za ohranitev miru in varnosti njihovih državnih meja.«⁷¹

Tudi *Glas naroda* je v poletnih mesecih leta 1930 svojo pozornost namenil opredeljevanju držav do Briandove spomenice. O tej temi je poročal manj podrobno kot *Jutro*, vendar so v osnovi prišli do istih ugotovitev: večina evropskih držav je podpirala Briandov predlog, vendar so imele svoje predloge za njegovo izboljšanje. Ne glede na manjše posvečanje tej temi, pa so v *Glasu naroda* omenili tudi opredelitev vatikanskega časopisja do te teme. V *Osservatore Romane*, enem od vatikanskih časnikov, so zapisali, da podpirajo Briandovo idejo evropskega povezovanja. Čeprav so še vedno videli možnosti za izboljšave, so zagovarjali stališče, da bi tako urejena Evropa z božjo pomočjo lahko zagotovila mir.⁷² Ta opredelitev pa ni povsod naletela na pozitivno podporo. V satirični kolumni Peter Zgaga⁷³ so zapisali, da je ta podpora slabo znamenje, saj Vatikan nobene stvari ne odobri, brez da bi se nadejal dobička. Za konec so zapisali, da je Vatikan profitiral na škodo narodov.⁷⁴ Komentar na to temo so podali še oktobra 1929, ko

70 Prav tam.

71 »Revizija mirovnih pogodb in evropska unija.« *Jutro*, 9. avgust 1930, 1.

72 »Vatikansko glasilo za A. Brianda.« *Glas naroda*, 24. maj 1930, 1.

73 Gre za posebno zabavno kolono v *Glasu naroda*, v katerem je Peter Zgaga podajal satirične komentarje na tedanjo situacijo v ZDA in po svetu. Peter Zgaga je psevdonim Janeza Trčka, ki je nekaj časa deloval tudi kot urednik časopisa. Za več glej: Trček, Janez (1891–1942). <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi719126/> (dostop: april 2019).

74 »Peter Zgaga.« *Glas naroda*, 24. maj 1930, 2.

se je do Briandovega sporazuma opredelil nek fašistični časopis, kar so pospremili s šaljivim zapisom:

Pri ustvarjanju evropskih združenih držav bo treba poskrbeti za imenovanje enega predsednika, enega vodje. Izbira bo morala pasti na najbolj genijalnega, slavnega, odločnega in spoštovanega moža v Evropi. Ta mož bo očitvidno Benito Mussolini, zakaj on združuje vse te lastnosti. Nadalje bo potrebno začrtati novi velikopotezni politiki gotove smernice ki ji bodo zagotovile ne samo sodelovanje različnih narodov in držav, temveč tudi sodelovanje različnih družabnih razredov, ki naj bi omogočilo nagel in uravnovešen razvoj gospodarstva ter istočasno razumno izrabljanje vseh ustvarjajočih možnosti. Izbira bo padla tedaj na fašizem kajti edino fašistovska Italija je znala vse to izvesti in služi lahko za vzor.⁷⁵

NAŠA DOBA – REVIJA ZA JAVNA VPRAŠANJA

Leta 1930 je pod okriljem časopisa *Jutro* izšla revija *Naša doba*, v kateri je bilo objavljenih nekaj prispevkov na temo Briandovega predloga evropskega povezovanja. Božidar Borko v svojem prispevku poudarja, da Briandova ideja ni nobena noviteta, saj so podobni predlogi že pred tem ugledali luč dneva. Na tem mestu je omenil gibanje grofa Coudenhova-Kalergija. Podobno združevanje naj bi skušala izvesti celo cerkev, vendar naj bi se ta združitev bistveno razlikovala od Briandove. Briandova želja po ustanovitvi nekakšne federalistične organizacije se tako »zagovarja s političnimi razlogi, kakor je n. pr. želja po ustalitvi sedanjega ravnovesja in izločitve vojne med evropskimi državami. Predvsem pa se poudarjajo gospodarski momenti, kakor je n. pr. absurdnost carinskih ograj, potreba enotne gospodarske politike Evrope nasproti ostalim celinam, osobito Ameriki.«⁷⁶ Avtor je poudaril, da po Evropi že prihaja do gospodarskih povezav, vendar predvsem med evropsko veleindustrijo, a brez vpliva na politiko. Slednja naj bi kazala dvoličnost in tako oteževala panevropsko povezovanje.

75 »Peter Zgaga.« *Glas naroda*, 3. oktober 1929, 2.

76 Borko, »Panevropa brez evropskega duha.« *Naša doba*, 31. maj 1930, 234.

Zanimivo je, da je Borko v članku izpostavil dve panevropski možnosti: s prvo naj bi se že preizkusila cerkev, vendar se avtor s podobnim povezovanjem ni strinjal. Evropa naj bi namreč iskala nove oblike povezovanja in ne tiste, ki so bile prisotne že v srednjem veku. Neverjetno možnost evropskega povezovanja po cerkvenem merilu je avtor utemeljil tudi s tem, da je bilo krščanstvo v povojnem času že *»vesoljno in se ne more postaviti v morebitni borbi kontinentov v službo ene same celinske zveze«*.⁷⁷ Kot drugi poskus evropskega povezovanja avtor navede povezovanje evropskega proletariata, vendar naj bi se tudi slednje spopadalo s svojimi težavami.

Poleg omenjenih problemov avtor težave na poti evropskega združevanja vidi še v tem, da v Evropi ni splošno razširjene zavesti o skupnosti političnih in ekonomskih interesov, hkrati pa naj bi ji manjkala tudi kulturni ideal in panevropski duh. Vsem problemom navkljub naj bi imela ta ideja še vedno prihodnost, vendar bi se morali narodi razvijati v panevropskem duhu, saj brez njega ideja Panevropce ni mogoča.⁷⁸

V naslednjem prispevku je France Seunig kritiziral gospodarsko politiko po vojni. Ameriško gospodarstvo, ki je bilo po vojni usmerjeno v protekcionistično smer, naj bi ravno iz tega razloga doseglo visoke uspehe, po drugi strani pa naj bi pahnilo evropsko gospodarstvo na rob preživetja. V Evropi namreč ni bilo *»države z dovolj obsežnim konsumnim tržiščem, ki bi s pridom lahko izvajala protekcionizem po ameriškem vzorcu, takšna politika bi bila za Evropo le tedaj mogoča, če bi se evropske države gospodarsko združile in uvedle skupno carinsko zaščito na zunaj«*.⁷⁹ Čeprav Briand v svoji spomenici ni neposredno nagovarjal tega problema, naj to ne bi smel biti problem. Briand naj bi se zavedal gospodarskih težav, saj naj bi gospodarsko sodelovanje povzročilo zakulisni odpor tistih evropskih kapitalistov, ki zaradi visok carin med evropskimi državami veliko služijo. V nadaljevanju so zopet poudarili nevhvaležno lokacijo evropske celine med dvema velikima trgoma (ameriški in azijski op. a.) ter veliko prednost, ki bi jo prineslo

77 Prav tam, 235.

78 Prav tam.

79 Seunig, »Ameriški protekcionizem, Panevropa in mi.« *Naša doba*, 28. junij 1930, 306.

prosto tržišče, na katerem živi od 300 do 350 milijonov ljudi.⁸⁰ Seunig je, tako kot Borko, dodal, da bo morala Evropa na tako povezovanje počakati še nekaj časa. Pomembno je, da se začne delati na enotnem carinskem tržišču, ki naj bi prinesel korist za vse. Tako naj bi bila takšna rešitev ugodna tudi za Jugoslavijo. V prejšnjih letih so morali jugoslovanski kmetje pri prodaji pšenice v Zahodni Evropi tekmovati z močno ameriško konkurenco, pri čemer so morali močno znižati cene. V primeru skupne carinske unije to ne bi bilo potrebno, saj bi bili v primerjavi z ameriški kmeti bolj zaščiteni. V to evropsko povezovanje pa avtor ni zajel Velike Britanije in njenih kolonij – slednje naj bi se že same pripravile na ameriško protekcionistično politiko.⁸¹

Če sta prejšnja prispevka poudarjala predvsem gospodarske prednosti, ki bi jih s seboj prinesel Briandov predlog oz. oblika carinskega povezovanja, pa je naslednji prispevek navedel povsem drug vidik podpore tej ideji. V *Naši dobi* je svoj prispevek objavil antropolog, podpisan z iniciale B. Š., s čimer je verjeno mišljen Božo Škerlj. V prispevku je postavil tezo, da zgodovine ne pišejo narodi, temveč rase. Slednje naj bi ustvarile velike kulturne kroge, ki naj bi bili potem podlaga za posamezne narode; tako naj bi bila po mnenju nekaterih antropologov nordijska rasa stvariteljica indijske, perzijske in grške rase. Čeprav je to trditev skorajda nemogoče dokazati, naj bi se morali sprijazniti z dejstvom, da vsaka od omenjenih treh skupin nosi nekaj skupnih značilnosti evropske rase. Pri vojaških spopadih naj bi se stvar zapletla, saj naj bi prišlo do »mešanja« različnih ras:

Ako je zmagovalec nad kako pokrajino druge rasne sestavine nego premaganec, vtisne prvi drugemu tudi kulturni pečat vsaj tako dolgo, dokler se ne pomeša s premagancem. Pade rasa – pade kultura, zmes, ki potem nastane, je ponavadi manjvredna – primer: Indi, Perzi, Madžari, Bolgari, Južna Italija, Južna Španija i. t. d. (tudi turški jarem ni koristil prizadetim). Rekel bi celo, da je kultura – tudi civilizacija je del kulture – ohranjena najčistejša tam, kjer je rasa najčistejša, medtem ko se na stikališčih ras

80 Prav tam, 306–307.

81 Prav tam, 308.

*ustvarijo kulture, ki so često manjvredne in ki niso zmožne vzdržati, kaj šele soustvarjati civilizacijo – vsaj našo.*⁸²

V nadaljevanju je avtor nadaljeval s podobnim tonom. Po njegovem mnenju naj bi se bilo potrebno bati predvsem rumene rase. Predstavniki slednje naj bi bili namreč ob slabši prehrani in skromnejšem življenju sposobni narediti veliko več kot predstavniki bele rase. Hkrati naj bi bila pri njih višja tudi stopnja reprodukcije, piko na i pa naj bi dodala še njihova sposobnost hitre aklimatizacije, vse skupaj pa naj bi rezultiralo v veliki nevarnosti za Evropejce. Ker naj bi bili slednji tako zaposleni s svojimi težavami, naj bi se predstavnikom rumene rase kar smejalo, ker bi »beli« kulture zaradi njihovega prihoda grozilo izumrtje. Na tem mestu nastopi Panevropska ideja, ki bi pomenila *»združitev neke svojevrstne kulturne skupine, združitev rase, ki je, razdeljena v narode na premajhnem prostoru, pozabila na ono veliko, zunanjo, tujo silo, ki jo zastopa rumena rasa. Dvigniti rasno zavest in dvigniti zanimanje za rumeno nevarnost – tudi to je in mora biti cilj Panevropce.*⁸³ Avtor nadaljuje z besedami, da je »rumeni strah« prisoten tudi na drugi strani Atlantika, podobno kot tam pa naj bi bili predstavniki rumene rase tudi v Evropi obravnavani kot tujci. Hkrati naj bi posedovali še dominantne gene, ki bi sčasoma izpodrinili belo kulturo. Avtor iz svojega antropološkega stališča (tj. združitev enega in istega rasnega in kulturnega kroga) tako pozdravlja Briandov predlog. Ne glede na pogled na to tematiko pa je za avtorja evidentno, da je Briandov načrt velika misel bele kulture.⁸⁴

Čeprav avtor v prispevku načenja vprašanje rumene rase, ki naj bi s svojim domnevnim »napadom« grozila beli skupnosti v Evropi, si moramo postaviti pomembno vprašanje. Kakšno vlogo je »rumena« rasa igrala čez slabih deset let, ko so po Evropi zopet zadoneli vojni topovi? Kakšno vlogo je rumena rasa igrala v krajih kot so Auschwitz, Dachau, Bergen-Belsen ali pa Rižarna in Rab? V teh krajih je več

82 Škerlj, Božo. »Panevropa z vidika antropologa.« *Naša doba*, 28. junij 1930, 318.

83 Prav tam, 319.

84 Prav tam.

evropskim »belim« narodom res grozila nevarnost, a s strani bele in ne rumene rase, to pa tezo o »rumenem strahu« postavlja pod vprašaj.

BRIANDOV MEMORANDUM: »EVANGELIJ« ZA LJUDSTVO ALI NEURESNIČLJIV NAČRT?

Z današnjega vidika lahko na Briandov načrt gledamo kot korak v pravo smer. Aristide Briand je s svojim predlogom evropske države želel povezati v organizacijo, v kateri spore ne bi reševali na frontah, temveč za zeleno mizo. Na stari celini je bil spomin na čas prve svetovne vojne še vedno živ, zato si je marsikatera država želela, da bi tovrstne ideje zaživele. Podobne aspiracije lahko vidimo tudi v časopisu *Jutro*, ki je Briandov memorandum močno podpiral ter v svojih prispevkih hvalil njegovega predlagatelja. *Glas naroda* je bil do tovrstnih idej zadržan in jih je ocenjeval skozi gospodarsko prizmo: povezana Evropa bi se lahko s svojo carinsko politiko postavila po robu Združenim državam Amerike. Dodatno je ta časopis postavil še eno pomembno vprašanje. Kako lahko govorimo o evropskem povezovanju, če si marsikatera država tega ne želi? Prva svetovna vojna nikakor ni rešila nasprotij med državami, temveč jih je do neke mere celo poglobila. Obdobje med obema vojnama je bilo v Evropi zaznamovano z naraščajočim slabšanjem gospodarskega položaja, obenem pa je prišlo do porasta revizionističnih teženj ter želja po spremembi mej, postavljenih na povojnih mirovnih pogajanjih. Hkrati je potrebno poudariti, da je bil to čas, ko sta se na evropskih tleh močno vzpenjala fašizem in nacizem, ki v svojem bistvu ne govorita o skupni in miroljubni Evropi. Če zraven dodamo še to, da je v drugi polovici tridesetih let v Nemčiji prišlo do vzpona orožarske industrije, je vse že kazalo na novo vojno.

Vrnimo se na vprašanje, ki je bilo zastavljeno v naslovu tega prispevka. Briandov memorandum do neke mere lahko razumemo kot »evangelij«, kot so se izrazili v časniku *Jutro*, saj je res veljal za »dobro oznanilo«, razvidno iz njegove pacifistične ideje. Obenem je načrt za tiste čase zastavljen preveč optimistično, saj politični razvoj v nekaterih državah tega ni dopuščal. Evropa se je leta 1939 zapletla v nov krvav spopad, v drugi polovici 20. stoletja pa se je razvoj na nivoju evropskega povezovanja počasi premikal do točke, ki jo poznamo danes.

VIRI IN LITERATURA

Časopisni viri:

Časopis Jutro

»Aristid Briand mrtev.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 8. marec 1932, letnik 13, št. 57, 1.

»Aristide Briand.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 8. marec 1932, letnik 13, št. 57, 2.

»Avstrija za osnovanje evropske unije.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 13. julij 1930, letnik 11, št. 160, 1.

Borko, Božidar. » Panevropa brez evropskega duha.« *Naša doba. Revija za javna vprašanja*. 31. maj 1930, letnik 1, št. 7, 233–236.

»Briandova Panevropa.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 14. maj 1930, letnik 11, št. 110, 1.

»Briandove ideje.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 6. junij 1930, letnik 11, št. 130, 2.

»Briand za mir med narodi.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 6. september 1929, letnik 10, št. 208, 1.

»Britanska carinska ideja.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 23. maj 1930, letnik 11, št. 118, 2.

»Hugenberg priporoča zvezo z Italijo.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 25. julij 1930, letnik 11, št. 170, 1.

»Italija proti Panevropi.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 28. maj 1930, letnik 11, št. 122, 1.

»Jugoslavija za Panevropo.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 18. julij 1930, letnik 11, št. 164, 1.

Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko. 7. september 1929, letnik 10, št. 209, 1.

Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko. 13. september 1929, letnik 10, št. 214, 1.

»Latiška pozdravlja Briandov načrt.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 10. julij 1930, letnik 11, št. 157, 1.

»Madžari in Habsburžani.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 3. junij 1930, letnik 11, št. 127, 2.

»Madžarska odklanja Briandov predlog.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 5. junij 1930, letnik 11, št. 129, 1.

- »Madžarski odgovor na Briandovo spomenico.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 3. julij 1930, letnik 11, št. 151, 1.
- »Maniu o smernicah romunske zunanje politike.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 17. junij 1930, letnik 11, št. 138, 1.
- »Mussolinijevi pogoji za Briandovo Evropo.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 3. junij 1930, letnik 11, št. 127, 2.
- »Nemški industrijalci žele sporazum z agrarnimi državami.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 7. december 1930, letnik 11, št. 284, 2.
- »Nemško stališče do Briandove spomenice.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 29. maj 1930, letnik 11, št. 123, 1.
- »Novi odgovori na Briandovo spomenico.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 12. julij 1930, letnik 11, št. 159, 1.
- »Odgovori skandinavskih držav na Briandovo spomenico o osnovanju evropske unije.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 16. julij 1930, letnik 11, št. 162, 1.
- »Odmev objave Briandove spomenice.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 20. maj 1930, letnik 11, št. 115, 1.
- »Po ženevskih pogovorih.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 12. september 1929, letnik 10, št. 213, 2.
- »Predsednik Masaryk za Panevropo.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 26. september 1929, letnik 10, št. 225, 1.
- »Pristanek baltičskih držav.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 18. julij 1930, letnik 11, št. 164, 1.
- »Prvi odmevi Briandove spomenice.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 25. maj 1930, letnik 11, št. 114, 2.
- Ray, Marcel. »Fantomi in ovire na poti k Panevropi.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 21. september 1930, letnik 11, št. 219, 12.
- »Revizija mirovnih pogodb in evropska unija.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 9. avgust 1930, letnik 11, št. 183, 1.
- Seunig, France. »Ameriški protekcionizem, Panevropa in mi.« *Naša doba. Revija za javna vprašanja*. 28. junij 1930, letnik 1, št. 9, 305–309.
- Škerlj, Božo. »Panevropa z vidika antropologa.« *Naša doba. Revija za javna vprašanja*. 28. junij 1930, letnik 1, št. 9, 317–319.
- »Štiri opazke k Briandovi spomenici.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*. 23. julij 1930, letnik 11, št. 168, 2.

»Švicarski odgovor na Briandovo spomenico.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko.* 7. avgust 1930, letnik 11, št. 181, 1.

»Turčija demonstrira proti Panevropi.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko.* 15. julij 1930, letnik 11, št. 161, 1.

»Vabilo k Panevropi.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko.* 18. maj 1930, letnik 11, št. 120, 1.

»Venizelos o balkanski uniji.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko.* 3. junij 1930, letnik 11, št. 127, 2.

»Zanimiv predlog v angleškem parlamentu.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko.* 18. julij 1930, letnik 11, št. 164, 1.

»Ženeva, zbirališče narodov.« *Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko.* 15. september 1929, letnik 10, št. 216, 16.

Časopis Glas naroda

»Aristide Briand.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 8. marec 1932, letnik 40, št. 56, 2.

»Aristide Briand je včeraj umrl.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 8. marec 1932, letnik 40, št. 56, 1.

»Briand in Panevropa.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 14. september 1929, letnik 37, št. 216, 2.

»Briandov načrt.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 13. september 1930, letnik 38, št. 215, 2.

»Briandove ideje se najbrž ne bodo uresničile.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 23. julij 1930, letnik 38, št. 171, 1.

»Peter Zgaga.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 3. oktober 1929, letnik 37, št. 232, 2.

»Peter Zgaga.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 24. maj 1930, letnik 38, št. 122, 2.

»Vatikansko glasilo za A. Brianda.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 24. maj 1930, letnik 37, št. 122, 1.

»Združena Evropa na obroke.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 18. julij 1930, letnik 37, št. 183, 2.

»Združene države Evrope.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 6. avgust 1929, letnik 37, št. 167, 1.

»Združene države Evrope.« *Glas naroda: Najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki.* 10. september 1929, letnik 37, št. 212, 2.

Elektronski viri:

Memorandum on the Organisation of a System of European Federal Union. *Documents Relating to the Organization of the System of European Federal Union*. Series of League of Nations Publications 1930, VII. Political. Ženeva: Društvo narodov, 1930. <https://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-N-B-0014-Memorandum.pdf> (dostop: marec 2020).

Snoj, Marko. »Slovenski etimološki slovar.« <https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4286135/evangelij?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=evangelij>, (dostop: marec 2020).

Literatura:

Slovenski veliki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.

POVZETEK

20. stoletje je bilo za Evropo izredno burno obdobje, ki ga poznamo predvsem po dveh svetovnih vojnah. Obe sta se s krvavimi črkami zapisali v evropsko zgodovino, zato so po vsaki vzniknile ideje, s katerimi so tovrstne katastrofe želeli preprečiti. Ena od pacifističnih možnosti je bila ustanovitev Društva narodov, ki pa zelenega miru ni prinesla. Nekaterе druge ideje so se dotikale evropskega povezovanja. Bit tovrstnih predlogov je ležala v skupnem reševanju težav za zeleno mizo. To je zagovarjal tudi Aristide Briand, ubesedil pa jo je v posebnem memorandumu, izdanem v letu 1929. Njegov predlog je temeljil na skupnem evropskem povezovanju, ki v nobenem primeru ne bi segal v pristojnosti Društva narodov. V svojem predlogu je sicer postavil zgolj smernice, s katerimi bi se evropske države lahko začele povezovati, medtem ko naj bi se o konkretnějšíh zadevah pogovorili skupaj. Če upoštevamo takratni duh časa, je bila ideja zastavljena izredno optimistično, saj takratna evropska politika v celoti še ni bila pripravljena storiti koraka v smeri povezovanja. Žal se je morala stara

celina spustiti v nov spopad, ki je izrazito nakazal, zakaj Briandova ideja ni bila slaba.

Briandov memorandum sta pozorno spremljala tudi časopisa Jutro in Glas naroda. Pri obeh časnikih govorimo o slovenskem izvoru, pri čemer je Jutro izhajalo na slovenskem ozemlju, Glas naroda pa je bil časopis ameriških Slovencev. Oba sta omenjeno temo omenila in spremljala, vendar so bila njuna stališča različna. Jutro se je do Brianda in njegovega memoranduma odzvalo v dosti bolj pozitivni luči, kot Glas naroda. V tem časopisu je bilo namreč zaslediti nejevero, da bi evropske države lahko sklenile tak sporazum v času, ko so se že pojavljale revizionistične težnje. Obenem so pri memorandumu govorili tudi z gospodarskega stališča in vidika carin. Oba časnika sta pozorno spremljala tudi odzive na memorandum, ki so jih evropske države pošiljale v uradni Pariz. Rečemo lahko, da so se odzivi na deklaracijo večinoma ujemali s politično usmeritvijo, ki so jo imele takratne države.

Leta 1932 je Briand umrl, že prej pa je zamrla njegova ideja, evropsko povezovanje pa je na veljavi ponovno pridobilo šele po koncu druge svetovne vojne. Evropa je prehodila dolgo in trnovo pot, preden je nastala organizacija, ki jo danes poznamo kot Evropsko unijo.